ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

THEORETICAL FOUNDATIONS OF TRANSLATING HEALTHCARE TEXTS

Yanvarova Gulnoza Nozimjon qizi
Andijan State University of Foreign Languages
+998770399272
yanvarovag@gmail.com

Abstract. This article examines the theoretical foundations of translating healthcare texts from the perspective of translation studies and terminology. It considers the genre and stylistic features of medical texts, the problems of achieving terminological equivalence, and the translation transformations used in practice. Particular attention is paid to the differences between translating texts for specialists and for the general public. The findings support the need for a systematic theoretical approach to ensure accuracy, adequacy and communicative appropriateness in medical translation.

Key words: medical translation, healthcare texts, terminology, equivalence, adequacy, translation transformations, pragmatic adaptation.

Annotatsiya. Ushbu maqolada sog‘liqni saqlash sohasiga oid matnlarni tarjima qilishning nazariy asoslari tarjimashunoslik va terminologiya nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tibbiy matnlarning janr va uslubiy xususiyatlari, terminologik ekvivalentlikka erishish muammolari hamda tarjimada qo‘llaniladigan transformatsiyalar ko‘rib chiqiladi. Mutaxassislar uchun va keng jamoatchilik uchun yaratilgan matnlar tarjimasidagi farqlar ham alohida yoritiladi. Tadqiqot natijalari tibbiy tarjimada aniqlik, adekvatlik va kommunikativ maqsadga muvofiqlikni ta’minlash uchun tizimli nazariy yondashuv zarurligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: tibbiy tarjima, sog‘liqni saqlash matnlari, terminologiya, ekvivalentlik, adekvatlik, tarjima transformatsiyalari, pragmatik moslashuv.

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы перевода текстов в сфере здравоохранения с позиций переводоведения и терминоведения. Рассматриваются жанрово-стилистические особенности медицинских текстов, проблемы достижения терминологической эквивалентности и переводческие трансформации. Отдельно освещаются различия в переводе текстов, предназначенных для специалистов и для широкой аудитории. Результаты исследования обосновывают необходимость системного теоретического подхода для обеспечения точности, адекватности и коммуникативной целесообразности медицинского перевода.

Ключевые слова: медицинский перевод, тексты здравоохранения, терминология, эквивалентность, адекватность, переводческие трансформации, прагматическая адаптация.

KIRISH

So‘nggi o‘n yilliklarda tibbiyot fani va sog‘liqni saqlash tizimida xalqaro hamkorlik sezilarli darajada kengaydi. Yangi davolash usullari, dori vositalari va klinik protokollar bir necha oy ichida turli mamlakatlarga yetib boradi. Bu jarayonda tarjima vositachi emas, balki bilim almashinuvining zaruriy sharti bo‘lib qoldi. Tarjimashunoslikda maxsus matnlar tarjimasi uzoq vaqt umumiy nazariya doirasida o‘rganilgan bo‘lsa-da, bugungi kunda tibbiy tarjima o‘z predmeti va muammolariga ega bo‘lgan alohida yo‘nalish sifatida qaralmoqda [2, 292].

Sog‘liqni saqlash matnlarining o‘ziga xosligi shundaki, ulardagi xatolik oqibati faqat kommunikativ muvaffaqiyatsizlik bilan cheklanmaydi. Dori yo‘riqnomasidagi noto‘g‘ri o‘girilgan doza, tashxisdagi noaniq atama yoki bemorga tushunarsiz tilda yozilgan rozilik varaqasi inson

salomatligiga bevosita ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli bu sohada tarjimonning mas’uliyati, uning lingvistik va sohaviy bilimlari alohida ahamiyat kasb etadi.

O‘zbek tilidagi tibbiy tarjima amaliyoti ham o‘ziga xos sharoitda rivojlanmoqda. Atamalarning katta qismi lotin va yunon tillaridan, ko‘p hollarda rus tili orqali kirib kelgan. Ingliz tilidagi manbalar ulushining ortishi esa bir tushuncha uchun bir nechta muqobil atama paydo bo‘lishiga olib keldi. Bunday vaziyat terminologik me’yorlashtirish va tarjima tamoyillarini nazariy jihatdan asoslashni talab qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi sog‘liqni saqlash matnlarini tarjima qilishning nazariy asoslarini aniqlash, tibbiy matn turlarining tarjimadagi xususiyatlarini tavsiflash hamda ekvivalentlikka erishish yo‘llarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tibbiy tarjima muammolari umumiy tarjima nazariyasining asosiy tushunchalari, avvalo, ekvivalentlik va adekvatlik kategoriyalari bilan chambarchas bog‘liq. Yu. Nayda va Ch. Teyber taklif etgan formal va dinamik ekvivalentlik konsepsiyasi tarjimani matn birliklarining mexanik almashinuvi sifatida emas, balki o‘quvchida asliyatga yaqin ta’sir uyg‘otish jarayoni sifatida talqin qiladi [3, 220]. Bu yondashuv, ayniqsa, bemorlar uchun mo‘ljallangan matnlar tarjimasida muhim ahamiyatga ega.

P. Nyumark semantik va kommunikativ tarjimani farqlab, ma’lumot beruvchi matnlarda kommunikativ yondashuv ustunlik qilishini qayd etadi. Olim ilmiy-texnik va tibbiy matnlarda terminologik aniqlik birinchi o‘rinda turishini, biroq matnning o‘qilishi va tushunarliligi ham e’tibordan chetda qolmasligi kerakligini ta’kidlaydi [2, 292].

Rus tarjimashunosligida V.N. Komissarov ekvivalentlikni bir necha daraja bo‘yicha tasniflab, tarjimada har doim ham barcha darajalarda moslikka erishib bo‘lmasligini ko‘rsatadi [6, 424]. L.S. Barxudarov esa tarjima transformatsiyalarini o‘rin almashtirish, almashtirish, qo‘shish va tushirib qoldirish turlariga ajratgan bo‘lib, bu tasnif tibbiy matnlardagi grammatik va leksik o‘zgarishlarni tahlil qilishda hanuzgacha keng qo‘llaniladi [5, 240].

O‘zbek tarjimashunosligida G‘. Salomov tarjimaning nazariy asoslarini ishlab chiqib, asliyat va tarjima o‘rtasidagi muvofiqlik masalasini milliy til xususiyatlari bilan bog‘liq holda o‘rgangan [4, 232]. Q. Musayev tarjima nazariyasining asosiy kategoriyalarini tizimlashtirib, leksik va grammatik transformatsiyalarning o‘zbek tiliga tarjimada qo‘llanish xususiyatlarini yoritgan [1, 352].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, umumiy tarjima nazariyasi tibbiy tarjima uchun mustahkam asos yaratgan. Shunga qaramay, sog‘liqni saqlash matnlarining janr xilma-xilligi, auditoriyaga bog‘liq uslubiy farqlar va o‘zbek tibbiy terminologiyasining shakllanish jarayoni hali yetarlicha chuqur o‘rganilmagan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda sifat tahliliga asoslangan yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot materiali sifatida dori vositalari yo‘riqnomalari, klinik ko‘rsatmalar, bemorlar uchun axborot varaqalari, tibbiy ilmiy maqolalar hamda ularning o‘zbek va rus tillaridagi tarjimalari tanlab olindi.

Qiyosiy-chog‘ishtirma metod asliyat va tarjima matnlarini solishtirib, ekvivalentlik darajasini aniqlash imkonini berdi. Komponent tahlili orqali atamalarning ma’no tarkibi o‘rganilib, tarjimada saqlangan yoki yo‘qolgan semantik belgilar aniqlandi. Transformatsion tahlil tarjimonlar qo‘llagan leksik va grammatik o‘zgarishlarni tasniflashga xizmat qildi.

Bundan tashqari, kontekstual tahlil yordamida bir xil atamaning turli matn turlarida qanday ma’no va vazifa kasb etishi kuzatildi. Pragmatik tahlil esa matn qaysi auditoriyaga mo‘ljallanganiga qarab tarjima strategiyasining qanday o‘zgarishini baholash imkonini berdi. Olingan ma’lumotlar umumlashtirilib, nazariy xulosalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida sog‘liqni saqlash matnlarini tarjima qilishda uchta asosiy omil hal qiluvchi rol o‘ynashi aniqlandi: matn janri, mo‘ljallangan auditoriya va terminologik tizimning holati.

Birinchidan, mutaxassisdan mutaxassisga yo‘naltirilgan matnlarda (ilmiy maqola, klinik protokol) terminologik aniqlik va xalqaro atamalarni saqlash ustuvor ahamiyatga ega. Bunday matnlarda lotin tilidagi atamalar ko‘pincha o‘zgarishsiz yoki transliteratsiya yo‘li bilan beriladi. Mutaxassisdan bemorga yo‘naltirilgan matnlarda esa (yo‘riqnoma, axborot varaqasi, rozilik shakli) tushunarlilik birinchi o‘ringa chiqadi. Masalan, “gipertenziya” o‘rniga “qon bosimining oshishi” kabi tavsifiy ifodadan foydalanish bemor uchun maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Ikkinchidan, “soxta ekvivalentlar” tibbiy tarjimadagi eng xavfli xatolar manbalaridan biri ekani tasdiqlandi. Jumladan, ingliz tilidagi angina atamasi ko‘krak qafasidagi og‘riqni (stenokardiyani) bildiradi, rus tilidagi ангина esa tomoq kasalligini anglatadi. Bunday holatlarda atamaning shakliy o‘xshashligiga tayanish jiddiy ma’no buzilishiga olib keladi.

Uchinchidan, o‘zbek tilida bir tushuncha uchun parallel atamalarning mavjudligi (masalan, “qandli diabet” va “qand kasalligi”) tarjimonni tanlov oldida qoldiradi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, bunday hollarda tanlov matn uslubi va auditoriyaga qarab amalga oshirilishi lozim, bitta matn ichida esa atamaning izchilligi saqlanishi shart.

MUHOKAMA

Olingan natijalarni umumiy tarjima nazariyasi bilan solishtirganda, tibbiy tarjimada ekvivalentlik tushunchasi ancha murakkab ko‘rinish olishi ma’lum bo‘ldi. Ilmiy matnlarda formal ekvivalentlikka yaqin yondashuv ustun kelsa, bemorlar uchun matnlarda dinamik ekvivalentlik va pragmatik moslashuv muhimroq bo‘ladi. Demak, tibbiy tarjima uchun yagona universal strategiya mavjud emas, strategiya har safar matnning kommunikativ vazifasidan kelib chiqib belgilanadi.

Barxudarov tasniflagan transformatsiyalar tibbiy matnlarda o‘ziga xos ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Ingliz tilidagi passiv konstruksiyalar o‘zbek tiliga ko‘pincha faol yoki shaxssiz shaklda o‘giriladi, qisqartmalar esa birinchi uchraganda to‘liq shaklda izohlanadi. Bemorlar uchun matnlarda qo‘shish transformatsiyasi, ya’ni qo‘shimcha izoh berish, tez-tez uchraydi.

Muhokama davomida yana bir muhim jihat ko‘zga tashlandi: tibbiy tarjimonning kompetensiyasi faqat lingvistik bilim bilan cheklanib qolmaydi. Tarjimon tibbiy tushunchalarning mohiyatini, klinik amaliyot tartiblarini va tegishli me’yoriy hujjatlarni bilishi kerak. Shu ma’noda tibbiy tarjima fanlararo faoliyat bo‘lib, uni o‘rganishda tarjimashunoslik, terminologiya va tibbiyot sohalarining yutuqlarini birgalikda hisobga olish zarur.

XULOSA

Tadqiqot davomida sog‘liqni saqlash matnlarini tarjima qilishning nazariy asoslari tarjimashunoslik, terminologiya va pragmatika nuqtai nazaridan o‘rganildi. Tibbiy tarjima umumiy tarjima nazariyasiga tayanadi, biroq matnlarning yuqori ijtimoiy mas’uliyati va terminologik murakkabligi tufayli o‘ziga xos tamoyillarni talab qilishi aniqlandi.

Tarjima sifatiga ta’sir etuvchi asosiy omillar sifatida matn janri, auditoriya turi, terminologik izchillik, soxta ekvivalentlarni farqlash qobiliyati va tarjimonning sohaviy bilimlari belgilandi. Mutaxassislar uchun matnlarda aniqlik va xalqaro terminologiyani saqlash, bemorlar uchun matnlarda esa tushunarlilik va pragmatik moslashuv ustuvor bo‘lishi asoslandi.

O‘zbek tilidagi tibbiy terminologiyani me’yorlashtirish, ko‘p tilli tibbiy lug‘atlar yaratish va tibbiy tarjimonlarni tayyorlashda fanlararo yondashuvni joriy etish ushbu yo‘nalishdagi keyingi tadqiqotlarning dolzarb vazifalari hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 352 b.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
3. Nida E.A., Taber C.R. The Theory and Practice of Translation. – Leiden: E.J. Brill, 1969. – 220 p.

4. Salomov G‘. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1983. – 232 b.
5. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – Москва: Международные отношения, 1975. – 240 с.
6. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – Москва: ЭТС, 2002. – 424 с.